

A Tijuana, al nord de Mèxic, el major tràfic migrant del planeta conviu amb una república de venedors que comercialitzen de tot.

L'espera continuada a la ratlla fronterera amb els Estats Units ha generat una oportunitat de negoci que atrau molts que han acabat convertint una llarga filera de cotxes en el seu mitjà de vida.

Tijuana, al límit

MARC DELCAN

Vista general a poqueta nit de la *garita* de San Ysidro, el pas fronterer més concorregut del món. Entre Tijuana – (Baixa Califòrnia, Mèxic) i San Diego (Califòrnia, Estats Units).

“¡Oye! tú no puedes comprar al viento/ tú no puedes comprar al sol/ tú no puedes comprar la lluvia/ tú no puedes comprar el calor tú no puedes comprar las nubes/ tú no puedes comprar los colores tú no puedes comprar mi alegría/ tú no puedes comprar mis dolores.”

Així comença el duo Calle 13 la seua cançó “Latinoamérica”. Diu que no es pot comprar tot, però potser s’han descuidat de Tijuana. Això deu ser cert en algun altre lloc, però no ací. No a Tijuana. Fa la impressió que ací tot està disponible com un mercat amb pocs límits. Benvingut a Tijuana. Aquest és el mite i una de les realitats de la ciutat. *Welcome*. Potser aquesta ciutat és massa nord-americana. La ciutat il·limitada entre Mèxic i el comtat californià de San Diego. “San Diejuana”. El mur que separa dues realitats. Tijuana s’insereix enmig de la llarga ratlla que alimenta i acurta les esperances. Una frontera més. “Tu no pots comprar els colors”, normalment. Ací tot està disponible. *This Is Tijuana* i tot es ven. Porta d’entrada al neoliberalisme nord-americà, muntanya russa de persones i mercat de llops per a llops ple d’éssers humans.

Tijuana és un lloc superlatiu. El pas fronterer més gran del món. Vora un milió de persones al dia creuen en tots dos sentits. I més de vint milions de cotxes cada any. Als anys noranta era el punt utilitzat per quasi la meitat dels cinc-cents mil mexicans que anualment emigraven a l’“altre costat”.

Allà, als Estats Units, viuen més de 46 milions de persones d’origen llatí. Els mexicans en són el grup majoritari, la comunitat més gran del món en un país estranger: 11,7 milions de persones, sense comptar els que estan en situació irregular. I per a tots ells la frontera nord, i especialment Tijuana, és el lloc de pas necessari on molts, els agrade o no, s’acaben quedant.

MARC DELCAIN

Vista general de la Línea de San Ysidro: a la dreta, els cotxes que acaben d'entrar a Mèxic, i a l'esquerra, els que esperen per a passar als EUA.

Un d'ells és Macario, que aparenta una cinquantena d'anys però només en té 35. Quan era més jove va provar com a caminant i paranyer. A Nou Laredo, a Tijuana, va tornar al seu poble en Valle de Bravo però va acabar ací. “El meu govern ha anat arraconant-me cada vegada més, i ací estic”. “Al caire del caire”, afegesc jo recordant la filòsofa de Tijuana Sayak Valencia. “Exacte”, replica.

Macario és part del poble Mazahua, poc més de cent mil persones en total, concentrades al bell mig de la República mexicana. El seu cas escenifica les dificultats de molts pobres marginats per “indígenes” que han hagut d'emigrar a Tijuana o més al nord. No accedeix a deixar-se fotografiar, treballa ací ni regulat ni prohibit. Mentre parlem, un cotxe s'estampa contra un altre i un venedor de *tacos* n'ix il·lès de pocs centímetres. Segons Mariano, és perillós a vegades. La seua dona, carregada amb el fill de set mesos, també ven llavors de carabassa torrades en bosses de cartó.

Ben a prop seu hi ha Epifanio, de Durango, un estat *nordificat* del cen-

tre de Mèxic. Viu a Tijuana de fa vuit anys: hi ven records. Leo, de Xalapa (Veracruz), arribà amb la seua esposa ara fa un any, igual que Gustavo des de Pobl. Abans ho van fer Efraín o Sergio, l'un i l'altre de Guadalajara. Martín, de Nayarit, hi viu des del 1986. I la llista continua: Margarita, de Hidalgo; Efrén, del Districte Federal, o Juan de Mochis, de Sinaloa. Tots ells treballen a la Línea, venen el que siga, perquè la qüestió és sobreviure.

Abans i després de l'11-S. La Línea és la frontera, tal com se l'anomena a Tijuana. En aquesta ciutat quasi mediterrània pel seu clima, el mur de separació s'endinsa més de deu metres en el mar i uns quants més dins de cadascun dels qui esperen alguna cosa de *l'altra banda*. La Línea designa també la cua de cotxes i persones que cada dia esperen torn per a poder passar als Estats Units. Vista de lluny, la *garita* de San Ysidro sembla un aparcament colossal, però alhora es mou lent, quasi reptant. Aquesta regió és la més contaminada de tot l'estat de la Baixa Califòrnia a causa de la

quantitat de cotxes amb el motro encès que a penes si es belluguen. La porta d'Otay completa, conjuntament amb la *garita* de San Ysidro –la més gran i en procés d'ampliació fins a un nombre pròxim a les seixanta casetes– els forats legals disponibles per a creuar de Tijuana al comtat de San Diego.

L'11-S va comportar un canvi dràstic. “Va ser el tir de gràcia per a la Línea”, comenta Sergio mentre ven un gelat des d'un carret camuflat entre els cotxes just abans de l'últim retorn possible a territori mexicà. Després de l'atemptat de les Torre Bessones, Estats Units es va tancar a l'exterior, va endurir els controls i les cues es van fer interminables. El nombre de turistes va començar a disminuir, es va començar a vendre menys. Al cap d'uns mesos, a Monterrey (Nuevo León, Mèxic) el president George W. Bush i el seu homòleg mexicà, Vicente Fox, firmaven una “Aliança per la frontera” que comprenia un pla d'acció per a establir una frontera eficient i segura, però en cap cas oberta. Aquestes mesures van augmentar encara més les restriccions per a obtenir vises, van jerarquitzar i

homogeneïtzar els processos a les portes d'entrada. Estats Units intentava taponar i consolidar tots els forats de la porosa frontera cultural, demogràfica i econòmica amb el seu veí del sud.

Una de les persones que va viure en carn pròpia aquest canvi va ser Víctor. Com canten Los Tigres del Norte, un grup de música de banda molt popular en la regió del nord de Mèxic, “ell no va creuar la frontera, la frontera el va creuar a ell”. Nascut a Tijuana, va creuar il·legalment ara farà vint anys. Des del 2010, però, que torna a viure en la seua ciutat natal després d’haver estat deportat “per actuar malament”, es plany.

Víctor ha fet seu el discurs que penalitza els emigrants per damunt de qualsevol altra persona. La seua família, dona i tres fills, viuen al nord de l’estat de Califòrnia. Els seus fills se senten mexicans: “Són d’ací, d’on si no?”. Treballa a tocar de la frontera, però ja no li és permès de tornar a creuar, i tampoc no vol que la seua família torne a Mèxic de moment. Viu a l’altra Califòrnia, la Baixa, en un pis compartit amb més venedors en una situació semblant a la seua. Molt a prop de la Línea. Molt lluny dels EUA.

De 70.000 a 1,5 milions. Aquesta relació estranya amb el país ric, el país meta, afecta Víctor i tothom que camina per la Línea. L’economia de Tijuana va créixer durant els anys de la *lleï seca* i ací es va començar a forjar la seua imatge de lloc de festa i disbauxa: el mite de la Tijuana de “tequila, sexe i marihuana”. Sense deixar de mirar i alimentar-se sempre del flux econòmic del nord, la ciutat va apostar a mitjan anys seixanta per les *maquilas* –fàbriques de cadenes de muntatge o de confecció–, tal com faria també poc després l’altra gran urbs fronterera, Ciudad Juárez. L’impuls econòmic i els fluxos de població han fet que la jove –quasi adolescent– Tijuana passara de tenir poc més de 70.000 habitants el 1930 a més d’un milió i mig en l’actualitat. Una situació de creixement espectacular que es va frenar a partir de l’any 2002, quan la crisi econòmica nord-americana i l’enduriment de la seguretat del seu veí ric van començar a fer estralls.

Entre els venedors, pirates o legals, alguns han interioritzat aquest esperit capitalista que es respira en tot el que rodeja a la Línea. Milers d’anuncis,

MARC DELCÁN

Els xocs són habituals en la Línea i un de les majors causes de perill. Dalt, un grup de venedors bromeja després d’un accident.

MARC DELCÁN

La Línea és una república dins d’una altra que s’alimenta de les seues dues mares: Mèxic i Estats Units. Pintures i quadres s’exhibeixen per a aquells que fan cua.

serveis de cirurgia plàstica, de crèdit, de fallida, de venda d’alcohol, de lloguer de segona vivenda... Tot darrere d’un gran cartell disposat a anunciar els productes ocultant el cel.

Malgrat treballar a l’ombra d’aquests cartells, o precisament per això, els venedors s’han convertit en professionals del màrqueting a petita escala. No és gaire estrany, a Mèxic, trobar-hi venedors al carrer: les últimes dades oficials indiquen que l’economia informal ocupa a un 26% de la població del país.

Efrén, de 35 anys, en porta trenta a Tijuana, la major part venent artesanía a

la Línea. Ha après que ha de “tractar de ser el millor venedor”. Al final, vendre més o menys “també depèn de nosaltres mateixos”, comenta Sergio. Tots ells saben de memòria les hores i dies de més venda. Les vesprades –una mica abans que es faça fosc– i els caps de setmana aquest gegantí aparcament en moviment s’ompli de vehicles i venedors. Com més hores d’espera, com més carrers i rotondes ocupa la llarga cua, menys artesanía es compra i més begudes o capricis.

Un moment d’especial afluència són les festes nadalenques inaugurades pel

Sobre aquestes ratlles, Martín i Jesús, pare i fill, al davant del seu local de la Línea. A sota, a l'esquerra, Efraín, que ofereix aliments, i Víctor, que ven mantes.

MARC DELGÁN

Black Friday. El primer divendres després del Dia d'Acció de Gràcies, els centres comercials nord-americans s'afanyen a esbombar ofertes i descomptes a fi d'atraure aquells qui, de la banda sud de la frontera, s'ho poden permetre. I en moments especials –Nadal, Setmana Santa o a l'estiu–, el govern mexicà endega el *programa Paisano*, un desplegament especial per a vigilar la gent que torna cap a casa.

Sergio, que també té 35 anys, en fa 33 que està ací, després d'haver-se'n anat amb son pare de Guadalajara a la recerca d'una feina. “En compte d'atraure el tu-

risme, l'espantem”, i sap bé del que parla: les afanades, els enfrontaments entre venedors pels millors llocs, les trampes de la policia que multa la gent que beu dins del cotxe o la laxa revisió pels inspectors dels venedors autoritzats. “Cal dur-se bé amb els companys, entendre que tothom ha de guanyar-se la vida.” Un home carregat d'objectes d'artesanía s'acosta al seu carro de gelats i el saluda cridant: “Et faràs famós arreu!”. Molts, com Sergio, admeten que és molt dur treballar així deu o dotze hores cada dia, però “millor que fer-ho en una fàbrica... Al capdavant, ací ets el teu propi cap”.

Creïlles fregides “a deu, o a dòlar”, xurros, *tostilocos*, *tamales*, *atole*, cafè, revistes, souvenirs, cremes miracle –“en venem moltes”, comenta Efraín–, *tacos* i *burritos*, *rebozos*, llibres, *esquites*, pòsters, mantes, animals, pintures de la Santa Mort, de l'Última Cena, del Che Guevara o de Jesús Malverde... Els venedors s'adornen amb tota mena d'objectes, passegen damunt d'una bicicleta, sorprenen els malabaristes o almoners en qualsevol amagatall enmig del garbuix de cotxes. Els de la cafeteria fins i tot fan servir *walkie-talkies* i cartes plastificades amb la llista de productes. També hi ha gelats, polseres, penjolls, accessoris de telefonia mòbil, begudes, pastes de coco, guitarres, periòdics, medicines i barrets de *charro*.

A la Línea també es ven l'espai. L'horitzó és ple d'anuncis i pantalles llampanants que publiciten serveis mèdics i bancaris, entre més. El turisme mèdic és un dels sectors més pròspers al voltant de la frontera. S'hi compten més de deu centres de salut a la rodalia, que els residents a Califòrnia utilitzen per estalviar diners en despesa sanitària.

El *dret de pis* –terminologia que a Mèxic va íntimament lligada al narcotràfic– també hi és ben usual: els sindicats pugnen per preservar els seus llocs de venda enfront d'uns altres venedors. Més de mil persones es guanyen la vida venent de tot a la Línea, menys de la meitat de les quals –pels volts de les quatre-centes– estan autoritzades pel govern municipal. Els gafets o identificacions passen de pares a fills, es distribueixen per famílies i poden cedir-se o llogar-se en cas de malaltia. Per bé que la majoria rebutja parlar-ne, hi abunden els conflictes entre els venedors, els sindicats, els inspectors i la policia. Els enfrontaments, no gaire soterrats, acostumen a solucionar-se informalment. Amb l'autoritat, a canvi d'una mordida –un acord amb diners–, i amb la resta de venedors, mitjançant pactes.

Un negoci hereditari. Martín i Jesús són pare i fill. L'avi, el pare de Martín, va iniciar el negoci i és un dels pocs que hi té un local. Jesús, de 20 anys, va deixar l'escola fa ja algun temps. “Quasi vaig nàixer ací, a la Línea”, confessa, però afirma que mai no l'ha creuada. No és fàcil aconseguir el permís.

